

TÜKETİCİLERİN GIDA MADDELERİNİN SON KULLANMA TARİHİNE VERDİKLERİ ÖNEM ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: KASTAMONU İLİ MERKEZ İLÇE ÖRNEĞİ

Neslihan KÖSE

TMO Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kemal YAMAN

Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu MYO, Kastamonu.

Özet

Bu araştırma, Kastamonu İli Merkez İlçesinde, farklı gelir gruplarından gayeli örnekleme yöntemi kullanılarak rastgele seçilen 116 denekle yapılan anket sonucu gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı, tüketicilerin; gelir gruplarına, eğitim düzeyine, cinsiyetine, yaşına ve mesleklerine göre ambalajlı gıda maddelerinin son kullanma tarihine önem verme durumlarını ortaya koymaktadır. Aylık olarak elde edilen aile gelirine göre denekler; 750 TL'ye kadar, 751–1500 TL ve 1500 TL'den büyük olmak üzere üç gelir grubuna ayrılmışlardır. Araştırma bulgularına göre, tüketiciler için gıda maddelerinin güvenli olması son kullanma tarihinden daha önemlidir. Son kullanma tarihine verilen önem; farklı gelir gruplarında %70,6-76,9 arasında değişmekte, erkekler ve yaşlılar (50 ve daha yukarı) daha büyük oranda önemsenmekte, eğitim düzeyi önemli bir farklılık yaratmamakta ve meslekler itibarıyla önemsenme durumu % 66,7- %77,5 arasında bulunmaktadır. Tüketicilerin sağlıklı beslenmeleri açısından bu oranın yükselmesi önemli görülmektedir. Yapılan ki kare testi sonuçlarına göre; tüketicilerin eğitim düzeyi ile ürünlerin son kullanma tarihlerine verdikleri önem arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş olup diğer parametrelerde ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır; $\chi^2 (2, N=116) = 7,377, p < 0.05$.

Anahtar Kelimeler: Tüketici, son kullanma tarihi, önemseme

A RESEARCH ON THE CONSUMERS' CONSIDERATION FOR EXPIRATION DATE OF THE PACKAGED FOOD PRODUCTS: THE SAMPLE OF KASTAMONU PROVINCE' S CENTRAL DISTRICT

Abstract

This research has been carried out in the wake of the questionnaire answered by the randomly selected 116 respondents. The goal of the research reveals the behaviors of the consumers on consideration of expiration date of the packaged food products, according to their household income groups, educational levels, genders, ages and occupations. The respondents have been separated in three income groups according to their monthly incomes, as up to 750 TL, 751–

1500 TL and over 1500 TL. According to the findings of the research, the safety of the food products is more important than expiration date as for the consumers. The attached importance to expiration date varies between 70,6 % and 76,9 % for the different income groups; the males and older people (50 and above) take heed of expiration date much than the others, educational level doesn't create any considerable difference and in respect of occupations, consideration ratio is between 66,7 % and 77,5 %. Rising of this ratio is deemed important from the stand point of the healthy nutrition of the consumers. A chi square test of was performed to examine the relation between the education level and the consumers' consideration of expiration date of the products. The relation between these variables was significant, $\chi^2 (2, N=116) = 7,377, p < 0.05$, but the other relations were not significant.

Keywords: Consumer, expiration date, consideration

1. Giriş

Gıda maddelerinin, çeşitli nedenlerle bozulmalarını önleyerek sağlığa zarar vermeyecek ve besin değerlerini kaybetmeyecek bir durumda bulunmalarını sağlamada, ambalajlama büyük önem taşımaktadır. Ancak, ambalajlama işlemi de gıda maddelerinin hijyenik olarak tüketimini belirli bir süre için sağlayabilmektedir. Bu nedenle, gıda maddelerinin güvenli tüketimiyle ilgili olarak ambalaj üzerinde son kullanma tarihi belirtilmektedir. Son kullanma tarihi, 16 Kasım 1997 tarihli Resmi gazetede yayımlanan ve 2000-2009 yılları arasında 12 defa değişiklik yapılan Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğinde “gıda maddeleri için önerilen en son tüketim tarihi” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca adı geçen yönetmelik ambalaj üzerinde ürünlerin üretim ve son kullanma tarihleri ya da raf ömürlerinin yazılmasını zorunlu kılmaktadır (1). Türkiye’de, gıda maddeleri tüketimi ile ilgili olarak yapılan araştırmalar daha çok miktar, nitelik ve pazarlama konularında yoğunlaşmaktadır (2,3,4). Satışa sunulan ambalajlı gıda maddeleri için önerilen son kullanma tarihine yönelik değerlendirmeler ise, ambalajların tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılama durumları ile paketleme ve etiketlemeye ilişkin olarak yapılan araştırmalarda yer almaktadır (5,6,7).

Bu araştırmanın amacı, tüketicilerin gıda maddeleri ambalajlarında belirtilen en son tüketim tarihine, ne ölçüde önem verdiklerini ortaya koymaktır. Hazır gıdaya talebin giderek arttığı günümüzde, bu tür araştırmalara, özellikle söz konusu gıdaların yoğun olarak tüketildiği merkezlerde yer verilmesi tüketicilerin sağlıklı beslenmeleri bakımından büyük önem taşımaktadır.

2. Materyal ve Yöntem

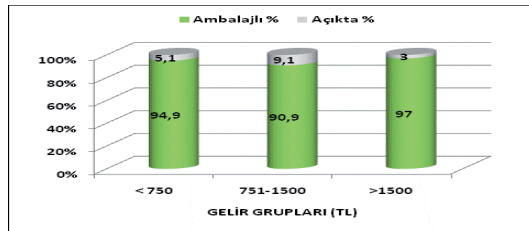
Araştırmanın ana materyalini, Kastamonu İli Merkez İlçe’de 2008 yılı Temmuz-Ağustos aylarında farklı gelir gruplarından gayeli örnekleme yöntemi kullanılarak rastgele seçilen 34’ü kadın, 82’si erkek olmak üzere toplam 116 denekle yüz yüze görüşmek suretiyle yapılan anket sonucu elde edilen veriler oluşturmaktadır. Bu verilere dayalı olarak, gelir grupları itibarıyla deneklerin satışa sunulan ambalajlı gıda maddelerinin son tüketim tarihine verdikleri önem, eğitim düzeyleri, meslekleri, yaş

ve cinsiyet durumlarına göre ortaya konulmuştur. Anket yapılan deneklerin aylık aile gelir dağılımı dikkate alınarak 0-750 TL (Düşük), 751-1500 TL (Orta) ve 1500 TL (Yüksek)'den büyük olmak üzere üç gelir grubuna ayrılmıştır. Araştırma verileri sayısal olmayan değişkenlerden oluştuğu için istatistiksel analizlerde 0.05 anlamlılık düzeyinde ki-kare bağımsızlık testi kullanılmıştır. Tablo ve şekillerin oluşturulması ile istatistiksel hesaplamalarda ilgili bilgisayar programlarından yararlanılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

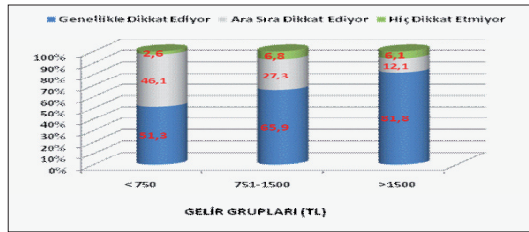
Deneklerin aile gelir gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, % 33,6'sı 750 TL'ye kadar, % 37,9'u 751-1500 TL arasında ve geri kalan % 28,5'i de 1500 TL'nin üzerinde gelire sahip olduğu anlaşılmıştır. Deneklerin % 29,3'ü kadın ve % 70,7'si ise erkektir. Bunların aile yapılarına göre % 26,7'si iki, % 25,0'i üç, % 27,6'sı dört ve % 20,7'si de beş nüfusa sahip bulunmaktadır. Bu oranlar, gelir grupları itibariyle çok farklılık göstermektedir. Ankete katılan deneklerin % 32,76'sı ilköğretim, % 26,72'si ortaöğretim ve % 40,52'si de yükseköğretim düzeyinde eğitim görmüşlerdir. İlköğretim görenler % 52,6 oranı ile düşük gelir grubunda, ortaöğretim görenler % 51,6 oranı ile 751-1500 TL grubunda, yükseköğrenim görenler ise % 42,6 oranı ile 1500 TL'den daha fazla gelir elde eden grupta en yüksektir. Deneklerin; % 34,48'i memur, % 15,52'si işçi, % 17,24'ü emekli, % 7,76'sı ev hanımıdır. Geri kalan % 25 ise serbest meslek sahiplerinden oluşmaktadır. Ailede, gıda maddelerinin satın alınması ile daha çok baba ve anneler ilgilenmektedir. Çocukların katılımı ise sadece % 10 oranındadır.

Gıda maddelerinin açıkta satılanlarını tercih edenlerin oranı, gelir grupları itibariyle % 3,0-9,1 arasında değişmektedir. Görüldüğü gibi tüm gelir gruplarında ambalajlı gıda maddesini tercih oranı % 90'nın üzerinde olup, ilk sırayı % 97,0 oranı ile 1500 TL'nin üzerinde gelir elde edenler almaktadır (Şekil 1). Açıkta satışa sunulan gıda maddelerinin başlıca tercih nedenleri arasında, satıcıya güven, daha ucuz ve taze olması deneklerce belirtilmektedir. Gıda maddelerini ambalajlı tercih edenlerin %75'i cam, %12,93'ü karton, %6,03'ü teneke, %1,72'si plastik ve %4,31'i diğer ambalaj türlerini tercih etmektedirler. Satın alınan ürünlerin ambalajlı ya da açıkta olmasının tercihi konusunda gelir grupları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $\chi^2 (2, N=116) = 1,529, p < 0.05$.



Şekil 1. Gelir gruplarına göre açıkta ve ambalajlı olarak satışa sunulan gıda maddelerini tercih durumu (%)

Satışa sunulan gıda maddelerinin güvenilir olup olmama durumu büyük oranda dikkate alınmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre; genellikle dikkate alanların oranı düşük gelir grubunda % 51,3, orta gelir grubunda % 65,9 ve yüksek gelir grubunda % 81,8'dir (Şekil 2). Hiç dikkat etmeyenlerin oranı ise düşük, orta ve yüksek gelir gruplarında sırası ile %2,6, %6,8 ve %6,1 olmuştur. Bu durumda gelir düzeyi daha yüksek olanlar, gıda maddelerinin güvenilirliğine daha çok dikkat etmektedirler. Tokat ilinde yapılan bir çalışmada ise tüketicilerin %48,39'unun (8), aynı ilin kırsal kesiminde yaşayan kadınların %61,80'inin gıda güvenliğinin anlamını bilmedikleri ortaya çıkmıştır (9).



Şekil 2. Gıda maddelerinin güvenilirliğine dikkat etme durumu (%)

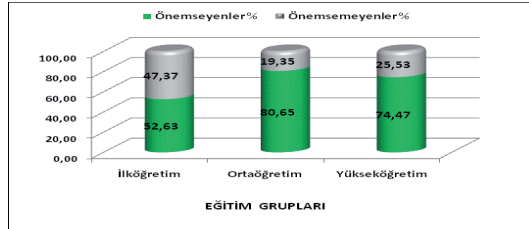
Görüldüğü gibi, gelir gruplarının hepsinde gıda maddelerinin güvenilir olması gelir gruplarına göre %51,3 ile %81,8 arasında değişen oranlarda dikkate alınmaktadır. Ancak, söz konusu gelir gruplarında, gıda maddesi ambalajı üzerinde belirtilen en son kullanım tarihine önem verme oranı ise daha düşük hesaplanmıştır. Nitekim son kullanma tarihini önemseyenlerin oranı en düşük gelir grubunda % 76,9, orta gelir grubunda % 75,0, yüksek gelir grubunda % 70,6 ve ortalamada % 75,0'dir (Tablo 1). Gelir grupları açısından satın alınan ürünlerin son kullanma tarihlerini önemseme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. $\chi^2 (2, N=116) = 0,024, p < 0,05$.

Konuya ilişkin 2000 yılında Ankara ilinde yapılan bir araştırma sonucunda da, gıda maddelerinin son kullanma tarihine verilen önem düzeyi % 72,0 olarak tespit edilmiştir (6). İzmir ve Konya'da yapılan araştırmalarda da tüketicilerin satın alma davranışlarında son kullanma tarihinin en önemli faktör olduğu saptanmıştır (10,11). Başka bir araştırmasında ise deneklerin süt tüketiminde ürünün son kullanma tarihlerinden ziyade alışkanlıklarının daha önemli olduğu bulunmuştur (12). İstanbul, Ümraniye'de sağlık ocağına başvuranlar arasında yapılan bir ankette ise deneklerin %60,4'ünün (13), Adana'da 304 aile ile yapılan bir anket sonucunda ise %37,4'ünün (14), Tokat ili kırsal kesim kadınlarının ise %90,47'sinin satın aldıkları ürünlerin son kullanma tarihine dikkat ettikleri ortaya çıkmıştır (9). Bu durumda tüketicilerin satın aldıkları ürünlerin son kullanma tarihlerine dikkat etme davranışları illere göre farklılık göstermektedir.

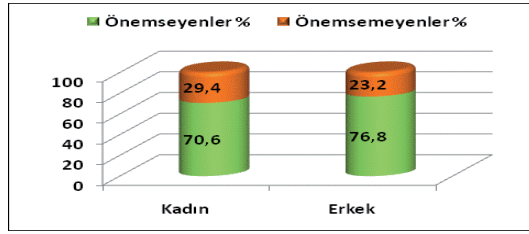
Tablo 1. Gelir düzeyine göre gıda maddelerinin son kullanma tarihini önemseme durumu

Gelir Grupları (TL)	Önemseyenler		Önemsemeyenler	
	Adet	%	Adet	%
< 750	30	76,9	9	23,1
751-1500	33	75,0	11	25,0
>1500	24	70,6	9	29,4
Ortalama	87	75,0	29	25,0

Gıda maddesinin güvenilirliği ile yakından ilgisi olan son kullanma tarihinin önemsenme durumunun bu şekilde ortaya çıkması, gıda maddelerinin güvenilir olmasının daha büyük önem taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Gıda maddeleri için belirtilen en son kullanma tarihini deneklerin önemseme durumu; onların eğitim düzeylerine göre Şekil 3’de verilmiştir. Eğitim düzeyi yüksek olan tüketicilerin ürünlerin son kullanma tarihlerine daha fazla önem verdikleri bilinen bir gerçektir. Bu çalışmada da, tüketicilerin eğitim düzeyleri ile satın alınan ürünlerin son kullanma tarihlerini önemseme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. $\chi^2 (2, N=116) = 7,377, p > 0.05$.

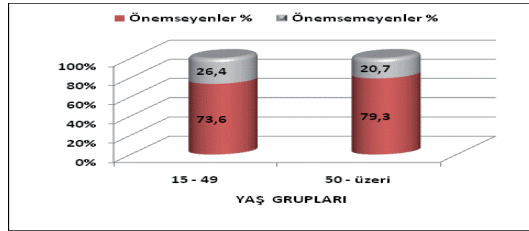
**Şekil 3. Eğitim düzeyine göre gıda maddelerinin son kullanma tarihini önemseme durumu**

Buna karşılık, Şekil 4’de görüldüğü gibi; cinsiyete göre tercih durumları incelendiğinde, erkeklerin %76,8’i, kadınların ise %70,6’sı gıda maddelerinin son kullanım tarihlerinin önemsemektedirler. Yapılan ki-kare testi sonucuna göre, erkeklerle kadınlara arasında gıda maddelerinin son kullanım tarihlerine önem vermeleri açısından bir farklılık yoktur, $\chi^2 (2, N=116) = 3,841, p < 0.05$.



Şekil 4. Cinsiyete göre gıda maddelerinin son kullanma tarihini önemseme durumu

Gıda maddelerini satın alan hedef kitle 15- 49 ve 50 yaş ve üzeri olmak üzere iki gruba ayrılmıştır (Şekil 5). Sonuçta, 50'den büyük yaş grubu ile 15-49 yaş grubu arasında gıda maddelerinin son kullanım tarihlerine önem vermeleri açısından istatistiksel olarak bir farklılık yoktur $\chi^2 (1,N=116)= 1,751, p< 0.05$.



Şekil 5. Yaş gruplarına göre gıda maddelerinin son kullanma tarihini önemseme durumu

Deneklerin mesleklerine göre, gıda maddelerinin en son kullanma tarihini önemseme durumu da Tablo 2'de verilmiştir. Buradan görüleceği üzere, son kullanma tarihine en çok önem veren grup %77,5 ile memurlar olmuştur. Onları %79,8 ile serbest meslek sahipleri, %75 ile emekliler izlemektedir. İşçi ve ev hanımları bu konuya diğerlerine göre daha az duyarlılık göstermektedirler.

Tablo 2. Mesleklere göre gıda maddelerinin son kullanma tarihini önemseme durumu

Meslek	Önemseyenler		Önemsemeyenler		Toplam
	Adet	%	Adet	%	
Memur	31	77,5	9	22,5	100
İşçi	12	66,7	6	33,3	100
Emekli	15	75,0	5	25,0	100
Ev hanımı	6	66,7	3	33,0	100
Serbest Meslek	23	79,8	6	20,2	100

4. Sonuç

Araştırma ile elde edilen bulgulara göre, her üç gelir grubunda da, tüketicilerin ortalama % 94,2'si ambalajlı gıda maddelerini tercih etmekte, % 94,8'i gıda maddelerinin güvenilir olmasına dikkat etmekte ve % 75,0'i son kullanma tarihini önemsemektedir. Eğitim düzeyi, son kullanma tarihini önemseme durumu üzerinde önemli bir etkide bulunmaktadır ve deneklerin % 52,63 - % 80,65 arasında değişen oranlarda önemsedikleri saptanmıştır. Buna karşılık; cinsiyet itibariyle erkekler, yaş gruplarına göre 50 ve yukarı yaştakiler, mesleklere göre ise; serbest meslek, memur ve emekliler son kullanma tarihini daha yüksek oranlarda önemsemektedirler. Nitekim son kullanma tarihini önemseyen erkeklerin oranı % 76,8 iken, kadınlarınki % 70,6, 50 ve daha yukarı yaştakilerin önemseme oranı % 79,3 iken, 15-49 yaş grubunda % 73,6 ve serbest meslek sahipleri ile memur ve emeklilerin önemseme oranları % 75,0-79,8 arasında bulunmaktadır. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre ise sadece eğitim düzeyi ile ürünlerin son kullanma tarihlerine dikkat etme davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, diğer parametrelerde ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Bu sonuçlara göre, son kullanma tarihine verilen önem; gelir grupları, eğitim düzeyi, cinsiyet, yaş ve mesleklere göre % 70-80 arasında gerçekleşmektedir. Hazır gıda ürünleri talebinin giderek arttığı günümüzde, bu oranın yükselmesi, tüketicilerin sağlığı ve ekonomik durumları üzerinde büyük ölçüde etkili olabilecektir. Bu etkinin yaratılabilmesi için bireylerin gıda maddeleri satın alırken ürünün son kullanma tarihini kontrol etmesini alışkanlık haline getirmesi sağlanmalıdır. Bu alışkanlık bireylere özellikle ilköğretim çağlarında okulda dersler eşliğinde sağlanmalıdır. Ayrıca tüketicilerin bu konuda bilinçlendirilmesine yönelik olarak başta eğitim programları olmak üzere, görsel ve yazılı basında bilgilendirici programlar ve yayınlar yapılmalı, afişler hazırlanmalıdır. Diğer taraftan ambalajlı gıda maddelerinin son kullanma tarihlerinin yer aldığı bölüm okunaklı, anlaşılır ve kolayca görülebilir şekilde olması sağlanmalıdır. Bu bağlamda, araştırma ve geliştirme projeleri uygulamalı olarak bu alanda yer alan kamu ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği ile yürütülmelidir.

5. Kaynaklar

1. Anonim. Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği. Resmi Gazete tarih: 16 Kasım 1997, Sayı: 23172, Ankara, 1977.
2. Tirkeş, Ç. Yeşil Pazarlama: Türkiye'de organik Gıda Ürünlerinin Kullanımını Artırmaya Yönelik Stratejiler. Doktora Tezi, Marmara Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul 2008.
3. Koca, N. Bazı Yağ İkame Maddelerinin Yağı Azaltılmış Taze Kaşar Peynirinin Nitelikleri Üzerine Etkileri. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü., İzmir 2002.
4. Demirarslan, V. Türkiye'deki un ve unlu mamul işletmelerinin pazarlama yönetimleri açısından incelenmesi: Edirne örneği. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü., Edirne 2006.

5. Aksulu, İ., Tüketicide Sağlığını Koruma Bilinci ve Satın alma Noktasında Tüketici Tutumları (Ambalajlı Gıda Ürünleri Üzerine Bir Araştırma). 4.Ulusal Pazarlama Kongresi 21. Yüzyıl Eşiğinde Ulusal Pazarlama 18-20 Kasım 1999, 300 s, Antakya-Hatay, Aydoğdu Matbaacılık, Ankara, 1999.
6. Albayrak, M., Ankara İlinde Gıda Maddeleri Paketleme ve Etiketleme Bilgileri Hakkında Tüketicilerin Bilinç Düzeyinin Ölçülmesi, Gıda Maddeleri Alım Yerleri ve Ambalaj Tercihleri Üzerine Bir Çalışma, TZOB, 57-67 s, Ankara, 2000.
7. Çalış, N., Ürün, Tüketici ve Satış Noktası Özelliklerinin Satın Alma Yeri ve Satın Alma Şekli Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması-Gıda Maddeleri İle İlgili Bir Uygulama. 4. Ulusal Pazarlama Kongresi 21. Yüzyıl Eşiğinde Ulusal Pazarlama 18-20 Kasım 1999, 16-24 s, Antakya-Hatay, Aydoğdu Matbaacılık, Ankara. 1999.
8. Bal, H.S.G, Göktolga, Z.G. ve Karkacıer, O. Gıda Güvenliği konusunda Tüketici Bilincinin İncelenmesi(Tokat İli Örneği). Tarım Ekonomisi Dergisi, 12(1), 9-18. 2006.
9. Uzuöz, M. Büyükbay, E.O. ve Bal, H.S.G. 11. Dölekoğlu, C. Ö. Kırsal Kadınların Gıda Güvenliği Konusunda Bilinç Düzeyleri (Tokat İli Örneği). Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 2, 35-46, 2008, Bursa.
10. Özgül, E. ve İ., Aksulu, Ambalajlı Gıda Ürünlerinde Tüketicilerin Etiket Duyarlılığındaki Değişimler. Ege Akademik Bakış Dergisi, 6 (1): 1-10. 2006. İzmir.
11. Okumuş, B.A. ve S., Bulduk. Tüketicilerin Süpermarketlerdeki Alışveriş Alışkanlıkları ve Ürün Seçimini Etkileyen Etmenler. Dokuz Eylül Ün. Sosyal Bilimler Enst. Dergisi, 5(4): 70-83. 2003. Konya.
12. Açıkgözoğlu, S. Ürünlerde Son Kullanma Tarihinin Tüketicilerce Algılanmasına Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyon. 2006.
13. Topuzoğlu, A., Hıdıroğlu, S., Ay, P. ve ark. Tüketicilerin Gıda Ürünleri ile İlgili Bilgi Düzeyleri ve Sağlık Risklerine Karşı Tutumları. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 6 (4), 253-258. 2007.
14. Dölekoğlu, C. Ö. Tüketicilerin İşlenmiş Gıda Ürünlerinde Kalite Tercihleri, Sağlık Riskine Karşı Tutumları ve Besin Bileşimi Konusunda Bilgi Düzeyleri (Adana Örneği). Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Yayın no: 105. 2003. Ankara.